

خشونت جنسی علیه زنان ایزدی به مثابه نسل زدایی با تأکید بر رأی دادگاه بین‌المللی رواندا در پرونده آکایسو

مقاله علمی - پژوهشی

دکتر علی خالقی* - محمدرضا برزگر**

چکیده

در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی (۱۹۹۸) و در کنوانسیون پیشگیری و مجازات نسل‌زدایی (۱۹۴۸)، اختصاراً کنوانسیون منع نسل‌زدایی، خشونت جنسی به‌عنوان عنصر مادی جنایت نسل‌زدایی ذکر نشده است و تا قبل از محاکمات دادگاه‌های بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا، رویه قضایی بین‌المللی خشونت جنسی را تشکیل‌دهنده عنصر مادی جرم نسل‌زدایی محسوب نکرده بود. با این حال، تحلیل ماهیت واقعی خشونت جنسی نشان می‌دهد که این رفتار می‌تواند عنصر مادی جنایت نسل‌زدایی را تشکیل دهد. در سال ۲۰۱۴ نیروهای داعش شهر سنجار عراق را به تصرف خود درآوردند و حدود شش هزار زن ایزدی را به اسارت گرفتند، به عده‌ای تجاوز کردند و عده‌ای از آنها را نیز به بازار برده‌فروشان در سوریه و عراق بردند و به‌عنوان برده جنسی به فروش رساندند. در سال ۲۰۱۶ کمیسیون تحقیق سازمان ملل اعلام کرد داعش علیه اقلیت ایزدی مرتکب نسل‌زدایی شده است. متعاقباً در سال ۲۰۱۷، شورای امنیت قطعنامه ۲۳۷۹ را صادر کرد که مقدمات تحقیق درمورد جنایات داعش را فراهم کرد. تحقیق حاضر پس از بررسی مصاحبه‌های زنان ایزدی که توسط سازمان ملل، پژوهشگران و رسانه‌ها انجام شده

صفحه ۳۱-۷، تاریخ وصول: ۱۳۹۸/۰۸/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۲۴
مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، شماره ۱۶، نیمسال دوم ۱۳۹۹

* دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران، نویسنده مسئول

Email: akhaleghi@ut.ac.ir

** دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران،

Email: mrbarzegar@ut.ac.ir

ایران

www.SID.ir

بود و در نظر گرفتن واقعیات موضوعی و تطبیق با رویه قضایی سابق و قوانین بین‌المللی به این نتیجه رسید که گروه داعش از مجرای خشونت جنسی علیه اقلیت ایزدی مرتکب نسل‌زدایی شده است و دیوان کیفری بین‌المللی می‌تواند مبتنی بر صلاحیت شخصی یا ارجاع شورای امنیت این جنایت را مورد تعقیب قرار دهد.

کلیدواژه‌ها:

خشونت جنسی، تجاوز جنسی، نسل‌زدایی، داعش، زنان ایزدی.

مقدمه

هتک حرمت افراد، بدترین پیامد جنگ برای آنان به‌شمار می‌رود که اثرات روانی، جسمانی و داغ اجتماعی آن تا پایان عمر با آنان باقی می‌ماند. در طول تاریخ، از میان افراد درگیر در جنگ یا حتی آنان که در صحنهٔ مخاصمه حضور نداشته‌اند، این زنان بوده‌اند که همواره جزء قربانیان خشونت جنسی سربازان قرار داشته‌اند. این امر گاهی به‌صورت اتفاقی و موردی هنگام اشغال نظامی توسط سربازان در مورد اهالی منطقهٔ اشغالی یا دربارهٔ اسیران زن صورت گرفته است و گاهی به‌صورت نظام‌مند و به‌عنوان یک ابزار و روش جنگی و به‌منظور پاکسازی قومی و تغییر نسل صورت پذیرفته است.^۱

نگاهی به اسناد تاریخی نشان می‌دهد که یونانیان قدیم تجاوز به عنف و خشونت جنسی علیه زنان در زمان جنگ را به‌عنوان یک رفتار مورد قبول در نظر گرفته بودند. زنان غنیمت مشروع و قانونی بودند که به‌عنوان همسر، برده، کارگر یا جایزه به آنها نگاه می‌شد. در طی قرون وسطی در اروپا اگر شهری در جنگ شکست می‌خورد در اکثر مواقع سربازان، زنان را مورد تجاوز قرار می‌دادند. قرون ۱۸ و ۱۹، مجموعه‌ای از مقررات مربوط به جنگ در صحنه بین‌المللی تصویب شد که مشتمل بر مقرراتی در خصوص زنان بود. قرن ۲۰ شاهد تحولی چشمگیر در حقوق بین‌الملل بشردوستانه در مورد تجاوز جنسی در زمان جنگ بود. علاوه بر این وقوع جنگ جهانی دوم و تجاوزهای سربازان ژاپنی موجب جلب توجه به این موضوع شد.^۲ بعد از تحولات حقوقی - بین‌المللی قرون ۱۸ و ۱۹، مخاصمات یوگسلاوی سابق و

۱. نادر اخگری بناب، «جرمانگاری خشونت جنسی در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی»، *حقوق اسلامی* ۲۳ (۱۳۸۸)، ۱۹۲.

۲. روناک خاک، «جرمانگاری خشونت جنسی در حقوق بین‌الملل کیفری»، *مجله حقوقی بین‌المللی* ۳۹ (۱۳۸۷)، ۳-۱۰۲.

همچنین رواندا یکی از مهم‌ترین وقایعی بود که موجب تحول در نظام حقوق بین‌الملل کیفری درخصوص خشونت جنسی شد.^۳ تجاوز به عنف اولین بار توسط دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در پرونده سلیبیسی^۴ به‌عنوان جرم شکنجه مورد حکم قرار گرفت (دو زن زندانی در کمپ مکرراً مورد تجاوز قرار گرفته بودند و این تجاوز به‌عنوان ابزاری برای شکنجه در نظر گرفته شد). در این پرونده همچنین برای اولین بار در تاریخ حقوق بین‌الملل کیفری، تنها به‌خاطر خشونت جنسی علیه زنان مسئولیت کیفری اعمال شد. همچنین اولین بار در پرونده کوناراک^۵، تجاوز به عنف به‌عنوان جنایت علیه بشریت به رسمیت شناخته شد.^۶ اما چرا خشونت جنسی در جنگ مهم است؟

از تجاوز و خشونت جنسی به‌عنوان تاکتیکی در جنگ و به‌منظور غلبه بر دشمن استفاده می‌شود چراکه اثرات روحی و جسمی آن صرفاً مربوط به قربانی نیست، بلکه علاوه بر قربانی، به خانواده او و جامعه نیز ربط پیدا می‌کند، مخصوصاً زمانی که این تجاوز در مقیاس گسترده^۷ انجام شود مانند آنچه که در بوسنی هرزگوین (۱۹۹۶-۱۹۹۲)، رواندا (۱۹۹۴)، دارفور، سودان (۲۰۰۳) و عراق و سوریه (۲۰۱۴ تاکنون) رخ داده است. درباره شمول عناوینی مانند شکنجه و جنایت علیه بشریت درخصوص تجاوز و خشونت جنسی چالش جدی وجود نداشت، اما وقتی به جنایت نسل‌زدایی از مجرای خشونت جنسی می‌رسیم، از آنجایی که واژه نسل‌زدایی عموماً از بین بردن یک گروه از طریق کشتار را به ذهن متبادر می‌کند و عملاً هم خشونت جنسی به‌عنوان عنصر مادی نسل‌زدایی ذکر نشده است، سخت می‌توان تصور کرد که خشونت جنسی بتواند منجر به نسل‌زدایی شود؛ اما تجارب تلخ گذشته نشان‌دهنده این است که خشونت جنسی می‌تواند به‌منظور ارتکاب نسل‌زدایی روی دهد. هرچند که خشونت جنسی از منظر مرتکبان آن وسیله‌ای برای از بین بردن یک گروه قومی، نژادی، مذهبی و ملی باشد، اما زنان به‌عنوان شخصیت انسانی در اولین لایه آسیب‌دیده در طول مخاصمات هستند^۸، چنان‌که در مخاصمات یوگسلاوی سابق و همچنین رواندا این قضیه روی داد و منجر به

۳. همان، ۱۰۴.

4. Celebici

5. Kunarac

6. Rain Liivoja and Tim McCormack, eds, *Routledge Handbook of the Law of Armed Conflict* (New York: Routledge, 2016), 348.

7. Mass Rape

8. MH. Jonathan Short, "Sexual Violence as Genocide: The Developing Law of the International Criminal Tribunals and the International Criminal Court," *Mich. J. Race & L.* 8 (2002): 504.

اولین محاکمات در این نوع شد (به رسمیت شناختن خشونت جنسی به مثابه نسل‌زدایی). در پنج سال اخیر مواردی از این دست توسط گروه داعش نیز علیه زنان ایزدی در عراق و سوریه رخ داده است. در سال ۲۰۱۴ نیروهای داعش منطقه سنجار در عراق را به تصرف خود درآوردند. متعاقب این رویداد مردان ایزدی کشته و دختران و زنان ایزدی به اسارت گرفته شدند و به استان نینوا در عراق و رقه در سوریه منتقل گردیدند. آنها در آنجا در بازار برده‌فروشان عرضه شدند و بارها مورد تجاوز قرار گرفتند. در تاریخ ۲۱ سپتامبر ۲۰۱۷ شورای امنیت سازمان ملل متحد با تصویب قطعنامه ۲۳۷۹ مقدمات تحقیق و جمع‌آوری شواهد جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و نسل‌زدایی در عراق را فراهم کرد که در راستای آن، به منظور حمایت از تلاش‌های داخلی جهت فراهم نمودن مقدمات تعقیب داعش و همچنین جمع‌آوری، حفظ و نگهداری ادله اقداماتی که ممکن است در راستای جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و نسل‌زدایی توسط گروه تروریستی داعش در عراق انجام شده باشد، یک تیم تحقیقاتی به ریاست یک مشاور ویژه تشکیل شد.^۹

برخلاف بسیاری از فجایع بشری تاریخ معاصر که روند دادخواهی و رسیدگی قضایی به آنها سال‌ها بعد صورت گرفته، زمینه‌های تحقیق و رسیدگی به کشتار ایزدی‌ان، به فاصله اندکی از وقوع، با معرفی آن به عنوان «نسل‌زدایی» از سوی سازمان ملل متحد، فراهم شده است. در ماه ژوئن سال ۲۰۱۶، کمیسیون تحقیق سازمان ملل با اعلام اینکه داعش علیه ایزدی‌های عراق و سوریه مرتکب «نسل‌زدایی» شده، در گزارشی اعلام کرد که داعش با «هدف نابودی» این اقلیت مذهبی به «فجیع‌ترین جنایات» از جمله کشتار، شکنجه و بردگی جنسی دست زده است. یکی از پژوهشگران کمیسیون تحقیق سازمان ملل بیان داشته است که: «گروه تحقیق ما از اولین روز حمله داعش به سنجار نحوه قتل‌عام، روند اسارت و شیوه انتقال آنها به سوریه را تحت نظر داشت. از همان ابتدا مدارکی به دست آوردیم که نشان می‌داد این یک حمله عادی مانند مثلاً حمله به موصل یا یک مورد نقض ساده حقوق بشر نیست. به مرور متوجه شدیم که داعش مردان ایزدی را قتل‌عام می‌کند، اطفال را از خانواده‌ها جدا کرده و کودکان پسر را بعد از تغییر دین به جنگ می‌برد، به زنان تجاوز می‌کند و بعد از انتقال سیستماتیک آنان به سوریه، به عنوان برده جنسی در معرض خرید و فروش می‌گذارد.» پژوهشگر سازمان ملل همچنین اظهار داشت: پس از یک سال تحقیق از حلب و حسکه در

9. "Peace and Security," United Nations Security Council, Last Accessed November 11, 2018, <https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/2379-%282017%29>.

سوریه پژوهش را تا مناطقی در عراق ادامه دادیم. متوجه شدیم که داعش یک نظام مشخص تجاوز جنسی و برده‌داری تأسیس کرده است. عناصر این گروه برای خرید و فروش زنان ایزدی از قوانین و دیوان‌سالاری سازمان‌یافته‌ای پیروی می‌کنند.^{۱۰} اسامی زنان ثبت می‌شود و آنها موجودیت قانونی می‌یابند.^{۱۱} در شمول عنوان خشونت جنسی بر اقدامات داعش تردیدی وجود ندارد؛ اما آیا دیوان می‌تواند مرتکبین را تحت عنوان خشونت جنسی تحت تعقیب قرار دهد؟ بررسی اینکه چه جنایاتی در دیوان کیفری بین‌المللی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد، بحث صلاحیت ذاتی دیوان را مطرح می‌کند.^{۱۲}

یادآوری این نکته لازم است که از نقطه‌نظر صلاحیت موضوعی، دیوان کیفری بین‌المللی تنها تحت چهار عنوان مجرمانه، یعنی نسل‌زدایی، جنایت علیه بشریت، جنایت جنگی و تجاوز نظامی، قادر به تعقیب مرتکبان جرایم بین‌المللی است و ارتکاب خشونت جنسی در میان این چهار عنوان قرار ندارد؛ بنابراین، مهم است به این پرسش پاسخ داده شود که در قالب کدام‌یک از عناوین مجرمانه مقرر در اساسنامه دیوان، امکان تعقیب مرتکبان خشونت جنسی در این مرجع بین‌المللی وجود دارد. هرچند که ارتکاب این رفتار توسط نیروهای درگیر در جریان مخاصمات مسلحانه می‌تواند جنایت جنگی را رقم زند و هرچند که ارتکاب آن در چهارچوب یک اقدام سازمان‌یافته علیه یک جمعیت غیرنظامی، می‌تواند مصداقی از جنایت علیه بشریت باشد، اما اثبات انطباق این اعمال با جنایت نسل‌زدایی از اهمیت بیشتری برخوردار بوده و بر همین اساس، مشخصاً همین عنوان، موضوع این نوشتار قرار گرفته است. دلیل اهمیت این امر نیز این است که نسل‌زدایی به‌عنوان مهم‌ترین جنایت بین‌المللی، نفی‌کننده کرامت و حیثیت انسانی است، زیرا انسان‌ها را به‌دلیل تعلق به گروه‌هایی مورد حمله قرار می‌دهد که خود هیچ نقشی در انتخاب و عضویت در آنها نداشته‌اند. به عبارت دیگر، در این جنایت، انسانی بی‌گناه، تنها به اعتبار عضویت در گروهی که همزاد او بوده و وی اختیار

۱۰. سیاستی جنگی در قبال غیرنظامیان که معمولاً در قالب "Mass Rape" روی می‌دهد. برای اطلاعات بیشتر نک:

A) Alexandra Stiglmyer, ed. *Mass Rape: The War against Women in Bosnia-Herzegovina* (London: U of Nebraska Press, 1994), 31-66.

B) David Boling, "Mass Rape, Enforced Prostitution, and the Japanese Imperial Army: Japan Eschews International Legal Responsibility," *Colum. J. Transnat'l L.* 32 (1994): 521-548.

۱۱. «سازمان ملل چگونه «نسل‌کشی» ایزدیان را به رسمیت شناخت؟»، بی‌بی‌سی فارسی، ۲۰ آبان

http://www.bbc.com/persian/world/2016/08/160808_139_yazidi_massacre_ghoreishi، ۱۳۹۷

۱۲. ابراهیم بیگزاده، «بررسی جنایت نسل‌کشی و جنایت علیه بشریت در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی»، *مجله تحقیقات حقوقی* ۲۱-۲۲ (۱۳۷۷-۱۳۷۶)، ۶۹.

گزینش آن را نداشته، قربانی می‌شود. بنابراین، مهم است در پی بررسی این سؤال اصلی باشیم که آیا ارتکاب خشونت جنسی علیه زنان ایزدی، به اعتبار قومیت خاص آنها و برای نابودی این قوم صورت گرفته و مصداقی از نسل‌زدایی است یا خیر؟ در همین راستا، سؤالات فرعی دیگری نیز مطرح و به آنها پاسخ داده می‌شود، مانند اینکه چگونه مرتکبان این اعمال می‌توانند از طریق خشونت جنسی اقدام به نابودی یک گروه نمایند؟ به دیگر سخن، چگونه می‌توان میان خشونت جنسی و جنایت نسل‌زدایی ارتباط برقرار نمود و بر اساس این تحلیل، مرتکب خشونت جنسی را تحت عنوان نسل‌زدایی مورد تعقیب قرار داد؟ برای پاسخ به این سؤال نویسندگان ابتدا به توصیف خشونت جنسی و همچنین خشونت جنسی علیه زنان ایزدی پرداخته (برای احراز واقعیت‌های موضوعی از مصاحبه‌هایی که توسط سازمان ملل، پژوهشگران و خبرنگاران با زنان ایزدی انجام شده، استفاده شده است) و سپس با استفاده از رویه دادگاه‌های بین‌المللی سابق در این خصوص به تحلیل چگونگی ارتباط اقدامات انجام‌شده (خشونت جنسی) با جنایت نسل‌زدایی پرداخته‌اند.

۱- مفهوم خشونت جنسی

در ابتدا باید توجه داشت که از لحاظ تاریخی رویه قضایی بین‌المللی جرم خشونت جنسی را معادل دیگر جرایم و اعمال غیرانسانی که جرایم علیه جامعه انسانی را تشکیل می‌دهد، در نظر نگرفته است. خشونت جنسی عموماً به‌عنوان یک جرم اخلاقی دسته‌بندی شده است که در این دسته بیشتر از آنکه بر آسیب‌های روانی و فیزیکی تمرکز شده باشد، بر حرمت و کرامت قربانی تأکید شده است. واقعیت این است که تا هنگام برگزاری دادگاه‌های رواندا و یوگسلاوی سابق، جامعه بین‌الملل شناخت و ماهیت واقعی و آسیب‌زای خشونت جنسی را نشناخته بود.^{۱۳} از این رو، اظهارنظرهای قضایی^{۱۴} که در جریان این محاکمات درباره خشونت جنسی صورت گرفت، می‌تواند ملاک و سنجه‌ای برای شناسایی خشونت جنسی باشد؛ اما خشونت جنسی از این منظر چگونه تبیین شده است؟

خشونت جنسی محدود به برخورد فیزیکی با تمامیت جسمانی یک فرد نبوده و ممکن است شامل اعمالی گردد که عمل آمیزش جنسی و یا حتی کوچک‌ترین تماس فیزیکی در آن نباشد، همچنان که شعبه رسیدگی‌کننده به پرونده آکایسو این امر را مورد تأکید قرار داد و

13. Kristen Boon, "Rape and Forced Pregnancy under the ICC Statute: Human Dignity, Autonomy, and Consent." *Colum. Hum. Rts. L. Rev.* 32 (2000): 625, 627.

14. Dictum

اظهار داشت خشونت جنسی محدود به تهاجم فیزیکی نیست، بلکه اقدام به عریان کردن یک زن و اجبار وی به انجام حرکات ژیمناستیک - بدون اینکه لباسی بر تن داشته باشد - در محوطه عمومی در حضور جمعیت مصداقی از خشونت جنسی محسوب می‌شود. خشونت جنسی بر اساس رأی صادره از دادگاه کیفری رواندا در پرونده آکایسو عبارت است از «هر عملی که با خصیصه جنسی^{۱۵} علیه شخصی در اوضاع و احوالی اجبارآمیز ارتکاب یافته باشد.»^{۱۷ و ۱۶}

اگرچه احکام دادگاه‌های یوگسلاوی سابق و رواندا نقطه عطفی در توجه به خشونت جنسی بودند، اما اساسنامه‌های این دو دادگاه به اکثر مصدایق خشونت جنسی اشاره‌ای نکرده‌اند. در عین حال، اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی آشکارا تعدادی از جنایات‌های خشونت جنسی را در حقوق بین‌الملل کیفری بر شمرده است. برای اولین بار بردگی جنسی^{۱۸}، حاملگی اجباری^{۱۹}، فحش‌ای اجباری^{۲۰}، عقیم‌سازی^{۲۱}، تجاوز به عنف^{۲۲} و سایر اشکال خشونت جنسی همسنگ با آنها از نظر شدت در سندی بین‌المللی جنایت علیه بشریت و هم جنایت جنگی تلقی شده‌اند.^{۲۳ و ۲۴} این نکته قابل‌ذکر است که در این نوشته با توجه به نبود شواهدی مبنی بر عقیم‌سازی و حاملگی اجباری در خصوص زنان ایزدی، این دو عنوان بررسی نمی‌شوند.

15. Sexual Nature

۱۶. Akayesu Case, 1998, P.688 به نقل از اخگری بناب، پیشین، ۱۹۴.

17. Prosecutor v. Akayesu (Judgment), September 2, 1998, ICTR 96-4-T (Trial Chamber), para. 598.

۱۸. بر اساس قسمت ۶ بند ۱ ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، بردگی جنسی یک جنایت علیه بشریت محسوب می‌شود که به‌صورت یک جرم مستقل ذکر شده است؛ اما می‌توان این جرم را شکل خاصی از اسارت به حساب آورد که مشتمل بر شکل‌های مختلف بردگی است. لذا این جرم را می‌توان زیرمجموعه‌ای از قسمت ۳ بند ۱ ماده ۷ به‌شمار آورد که دارای خصیصه جنسی می‌باشد.

۱۹. بر اساس ماده (۲) جرم حاملگی اجباری عبارت است از: «حس کردن غیرقانونی زنی که به زور حامله شده است، به قصد تأثیرگذاری بر ترکیب قومی یک جمعیت یا دیگر نقض‌های فاحش حقوق بین‌الملل. این تعریف به‌هیچ‌وجه نباید طوری تفسیر شود که بر قانون داخلی [کشورها] در رابطه با حاملگی تأثیر بگذارد.»

۲۰. به‌موجب قسمت ۶ بند ۱ ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی فحش‌ای اجباری، جنایت علیه بشریت شناخته می‌شود.

۲۱. بر اساس قسمت ۶ بند ۱ ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی عقیم کردن اجباری، جنایت علیه بشریت شناخته می‌شود.

۲۲. تجاوز جنسی یکی از بارزترین مصدایق خشونت جنسی است که بر اساس ماده (۱) ۷ از مصدایق جرایم علیه بشریت به‌شمار می‌رود.

۲۳. روناک، پیشین، ۲-۱۱۱.

۲۴. اخگری بناب، پیشین، ۱۹۳.

۲- توصیف اقدامات داعش علیه زنان ایزدی

با نگاهی به تاریخ حقوق کیفری، درمی‌یابیم که در اکثر موارد، قربانیان جرم نقش مهمی در شروع و ادامه محاکمات کیفری داشته‌اند.^{۲۵} در موضوع زنان ایزدی، گزارش‌هایی که توسط سازمان‌های بین‌المللی یا پژوهشگران باتوجه‌به اظهارات قربانیان جرم تهیه شده، مدّ نظر است. داعش هنگام حمله به شمال عراق در سال ۲۰۱۴، ۶۴۰۰ زن و کودک ایزدی را به گروگان گرفت.^{۲۶} دو سال بعد در سال ۲۰۱۶ کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل در گزارشی بیان داشت، هنوز بیش از ۳۲۰۰ زن و کودک در دست گروه داعش هستند و اکثرشان در سوریه به‌سر می‌برند. در آنجا از آنها به‌عنوان برده جنسی استفاده می‌شود.^{۲۸} هنگامی که این گروه به شهر سنجار و سایر روستاهای ایزدی حمله کرد، در مرحله اول ایزدی‌ان را دستگیر و زندانی کردند، متعاقباً داعش همه مردان را از زنان جدا کردند و آنها را به‌صورت دسته‌جمعی کشتند.^{۲۹} یکی از شاهدین می‌گوید آن روز شبه‌نظامیان، جاده‌های اطراف سنجار را بسته بودند. همه را به داخل شهر بازگرداندند و آنجا زنان و دختران را از بقیه جدا کردند. «بیست تا بودند با ریش بلند و تفنگ. گفتند که ما را به موصل می‌برند. اعتراض کردیم. ما را زدند و به زور سوار ماشین کردند. در موصل ۲۰۰ زن و دختر را یک‌جا جمع کرده بودند. آنجا درواقع بازار فروش برده بود. اعضای داعش می‌آمدند و انتخاب می‌کردند. جرئت نمی‌کردیم به صورتشان نگاه کنیم. وحشت کرده بودیم ... برای اینکه ما را بترسانند، شلیک می‌کردند. می‌خواستیم خودمان را بکشیم اما راهی پیدا نمی‌کردیم.»^{۳۰}

۲۵. حسین آقایی جنت‌مکان، مترجم، *حقوق بشر در محاکمات کیفری بین‌المللی* (اهواز: انتشارات دانشگاه شهید چمران، ۱۳۸۷)، ۲۸۸.

۲۶. «تلگراف: زنان ایزدی مجبور به ترک فرزندان متولدشده از عناصر داعش هستند»، خبرگزاری دانشجویان ایران «ایسنا»، آخرین بازدید ۲۰ آبان ۱۳۹۷، <https://www.isna.ir/news/97043116775>.

۲۷. دو زن ایزدی که در اسارت داعش بودند، برنده جایزه ساخاروف، یکی از معتبرترین جوایز حقوق بشر اروپا، شدند. نادیا مراد باسه و لامیا اج بشر، دو زنی هستند که به همراه هزاران دختر و زن ایزدی در سال ۲۰۱۴ به‌عنوان برده جنسی به اسارت داعش درآمدند. نادیا مراد، به‌عنوان سفیر حسن نیت سازمان ملل متحد برگزیده شد. او همچنین در سال ۲۰۱۹ به‌خاطر فعالیت‌های بشردوستانه جایزه صلح نوبل را دریافت کرد.

28. "They Came to Destroy": ISIS Crimes against the Yazidis," United Nation, Digital Library, 2016, <https://digitallibrary.un.org/record/843515?ln=en>.

29. Suha Hazeem Hassen, "Investigating Sexual and Gender-Based Violence as a Weapon of War and a Tool of Genocide against Indigenous Yazidi Women and Girls by ISIS in Iraq." (Thesis for the Degree of Master of Arts in Women, Gender, and Sexuality Studies, Oregon State University, 2016): 61.

۳۰. «روایت زنان ایزدی از داعش و بردگی جنسی»، بی‌بی‌سی فارسی، مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹.

یافته‌ها آشکارا نشان می‌دهند که اولین بار در ماه اوت ۲۰۱۴، دختران و زنان ایزدی ربوده شدند. این فرایند با قتل بسیاری از زنان سالخورده و نوزادان همراه بود چنان‌که در کردستان عراق یک گور دسته‌جمعی زنان ایزدی در شهر سنجار کشف شد که اجساد نزدیک به هشتاد زن در آن دفن شده بود.^{۳۱} مصاحبه‌کنندگان بیان داشته‌اند که بیشتر دختران جوان و باکره به فرماندهان یا بمب‌گذاران انتحاری داده شده‌اند.^{۳۲} یافته‌ها نشان می‌دهد که بعد از اینکه داعش بسیاری از زنان و نوزادان را کشته است، بقیه زنان و کودکان به مکان‌های مختلف و عمدتاً به شهر الرقه در سوریه و شهرهای مختلف استان نینوا عراق منتقل شده‌اند. اعضای داعش زنان را با کابل موردضرب‌و‌شتم قرار داده و آنها را در سفرهای طولانی مدت ۱۳ تا ۱۵ بدون غذای کافی و تنها با چند بطری آب جابه‌جا کرده‌اند.^{۳۳}

به گفته قربانیان پس از انتقال به شهر الرقه و استان نینوا، داعش برای هر زن بیوگرافی که شامل سن، تعداد فرزندان، سطح زیبایی و غیره بود، تهیه کرده^{۳۴} و آنها را برای فروش به بازار برده‌ها برده‌اند. مرکز حقوق بشر سوریه مستقر در لندن می‌گوید شواهدی به‌دست آورده که نشان می‌دهد دست‌کم در ۲۷ مورد، این زنان هرکدام به ازای ۱۰۰۰ دلار به‌عنوان همسر به اعضای داعش فروخته شده‌اند. این مرکز می‌گوید داعش، زنان ربوده‌شده را مجبور کرده است که اسلام بیاورند.^{۳۵} به گفته قربانیان بازارهای برده مانند یک مکان حراجی بوده که در آن زنان و دختران مانند حیوان یا دیگر اموال فروخته می‌شدند. دختران جوان (بین ۱۸ تا ۲۶ ساله) معمولاً به‌عنوان هدیه به امیر داعش یا بمب‌گذاران انتحاری اهدا می‌شدند، درحالی‌که زنان دیگر (که توسط داعش به‌عنوان مادر یا دارای زیبایی کم دسته‌بندی شده بودند) به‌عنوان غنیمت جنگی مورد استفاده قرار می‌گرفتند.^{۳۶} درواقع گروه داعش ۸۰ درصد از زنان را به جنگجویان خود اهدا می‌کرد و ۲۰ درصد آنها را به‌عنوان خمس این غنائم می‌فروخت^{۳۷} و این نوع تقسیم کردن نشئت‌گرفته از مذهب آنان بود.^{۳۸} یکی از نجات‌یافتگان

http://www.bbc.com/persian/world/2014/12/141222_126_yazidi_women_iraq_sex_slavery

۳۱. «گور دسته‌جمعی زنان ایزدی» در شهر سنجار کشف شد، بی‌بی‌سی فارسی، مشاهده‌شده در ۱۰ دی

http://www.bbc.com/persian/world/2015/11/151114_an_iraq_kurds_yazidi_massgrave، ۱۳۹۹

32. Hassen, op.cit. 62.

33. Ibid, 64.

34. Ibid, 65-6.

۳۵. «داعش زنان ایزدی ربوده‌شده را می‌فروشد»، بی‌بی‌سی فارسی، مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹.

http://www.bbc.com/persian/world/2014/08/140830_126_isis_yazidi_syria_iraq_women

36. Hassan, op.cit. 66.

37. “They Came to Destroy”: ISIS Crimes against the Yazidis,” op.cit. 12.

بیان داشت: «دسته‌دسته برای خرید زن‌ها می‌آمدند. نمی‌توانستیم درست بخوابیم، چون هر وقتی از روز و شب ممکن بود بیایند ... گاهی دخترها را کتک‌خورده و زخمی برمی‌گرداندند. بهتر که می‌شدند دوباره آنها را می‌فروختند.»^{۳۹}

اگر زنان یا دختران اقدام به فرار می‌کردند و موفق نمی‌شدند، عواقب سختی در انتظار آنها بود. یکی از زنان که در شمال سوریه نگهداری می‌شد، گزارش داد پس از فرار ناموفقش مالک او فرزندش را کشت و تجاوز به آن زن برای بیش از شش ماه ادامه داشت.^{۴۰} در طول مصاحبه همه شرکت‌کنندگان تأیید کردند که آنها به‌طور وحشیانه توسط اعضای داعش مورد تجاوز قرار گرفته‌اند. یافته‌ها همچنین نشان دادند که بازماندگان توسط بیش از یک نفر مورد تجاوز واقع شده‌اند^{۴۱} و به‌طور مداوم تهدید و مورد ضرب‌وشتم قرار گرفته‌اند. پائولو پینرو، رئیس کمیسیون مستقل بین‌المللی تحقیق برای سوریه، در توصیف اقدامات داعش می‌گوید: «داعش علیه مردان، زنان و کودکان ایزدی مرتکب نسل‌زدایی، جنایت علیه بشریت و جنایت جنگی شده است. نسل‌زدایی آنها از روز حمله به سنجار تا به امروز ادامه دارد. داعش به‌شدت به‌دنبال نابودی ایزدی‌ها از طریق کشتار، بردگی جنسی، بردگی، شکنجه و رفتارهای تحقیرآمیز و غیرانسانی و کوچ اجباری آنهاست که باعث آسیب‌های شدید جسمی و روحی این گروه قومی - مذهبی شده است.»^{۴۲}

به گفته یکی از قربانیان که ۱۱ ماه نگه داشته شده بود و دو بار مورد معامله قرار گرفته بود: «مردان می‌آمدند و زنان و دختران را انتخاب می‌کردند. زنان به دروغ سنشان را زیادت‌ر می‌گفتند و دختران سنشان را کمتر می‌گفتند (که فکر کنند اینان دخترچه‌اند). ما سعی

۳۸. مبتنی بر آیه ۴۱ سوره مبارکه انفال «و اعلموا انما غنمتم من شیء فأن لله خمسهُ و للرسول و لذی القربی و الیتامی و المساکین و ابن السبیل»

«ای مؤمنان! بدانید که آنچه به شما غنیمت رسد، خمس (یک‌پنجم) آن مخصوص خدا و رسول و خویشان او و یتیمان و فقیران و در راه ماندگان است اگر ایمان به خدا و آنچه بر بنده خود نازل کرده‌ایم، دارید.»

۳۹. «روایت زنان ایزدی از داعش و بردگی جنسی»، بی‌بی‌سی فارسی، مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹، http://www.bbc.com/persian/world/2014/12/141222_126_yazidi_women_iraq_sex_slavery

۴۰. “They Came to Destroy”: ISIS Crimes against the Yazidis,” op.cit. 14. در یکی از دستورالعمل‌های مذهبی داعش در خصوص زنان ایزدی سؤال و جوابی بدین‌شرح نوشته شده است، سؤال: آیا آمیزش با دختر اسیر نابالغ مجاز است؟ پاسخ: در صورتی مجاز است که از نظر بدنی شرایط آمیزش را داشته باشد. اگر هم این شرایط را نداشت، می‌توانید بدون آمیزش از او لذت ببرید.

۴۲. «سازمان ملل: داعش علیه ایزدی‌های عراق و سوریه مرتکب نسل‌کشی شده است»، یورونیوز فارسی، مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹، <https://fa.euronews.com/2016/06/16/isil-committing-genocide-against-yazidis-un>

می‌کردیم جذایتمان را کم کنیم صورتمان را می‌خراشیدیم و خودمان را کثیف می‌کردیم. این کارها جواب نداد.» دختری دیگر که در هنگام اسارت دوازده‌ساله بود و چهار بار در طول هفت ماه اسارتش مورد خرید و فروش قرار گرفته بود می‌گوید: «اطلاعات ما را ثبت کردند، داعش راجع به نام، سن و جایی که از آنجا آمدیم و اینکه آیا ازدواج کرده‌ایم یا نه از ما اطلاعات گرفت پس از آن جنگجویان داعش برای انتخاب دختران می‌آمدند. جوان‌ترین دختری که دیدم برداشتند با خودشان بردند حدود نه سال داشت.»^{۴۳}

به گفته مصاحبه‌شوندگان، جنگجویان داعش پس از اینکه از تجاوز به یک زن خسته می‌شدند، زنان یکدیگر را عوض می‌کردند یا می‌فروختند. سطح شکنجه، تحقیر و تعداد تجاوز نیز پس از فروش زنان و دختران و یا تبادل آنها افزایش می‌یافته است. یکی از قربانیان می‌گوید: «... ما برده بودیم. خود من را به پنج مرد مختلف فروخته بودند. من فقط به دنبال راه فرار بودم. سه مرتبه سعی کردم خودکشی کنم تا دست آنها از بدن من کوتاه شود ... دلیل مراجعه من به پزشک، خشمی است که مرا رها نمی‌کند. قادر به کنترل آن نیستم حتی در برابر دختر کوچکم.»^{۴۴} همچنین، همه قربانیانی که بچه داشتند، گفتند که در صورت کوچک‌ترین مقاومت از سوی آنها کودکانشان توسط داعش شکنجه می‌شدند.^{۴۵}

۳- کارکرد خشونت جنسی به‌عنوان ابزاری برای نسل‌زدایی توسط داعش

جرم خشونت جنسی می‌تواند با هدف نسل‌زدایی انجام گیرد و تحت این عنوان نیز تعقیب شود. اولین بار دادگاه بین‌المللی رواندا در رسیدگی به پرونده آکایسو، خشونت جنسی را به‌عنوان نسل‌زدایی مورد تعقیب قرار داد.^{۴۶} در سال ۲۰۰۸ شورای امنیت قطعنامه ۱۸۲۰ را در خصوص زنان صادر کرد که در آن پذیرفته شده بود، خشونت جنسی می‌تواند عنصر مادی نسل‌زدایی را تشکیل دهد.^{۴۷} این عمل باعث می‌شود که زنان نتوانند به انجام وظایف خود در خانواده بپردازند و چه‌بسا از خانواده خود طرد شوند و در نتیجه بنیان خانواده، به‌عنوان زیربنای جامعه، متزلزل گشته و یا باعث شود که افراد و خانواده‌ها از روی ترس محل سکونت خود را

43. "They Came to Destroy": ISIS Crimes against the Yazidis," op.cit. 9-10.

۴۴. «زنان ایزدی: قربانیان تجاوز داعش»، یورونیوز فارسی، مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹، <https://fa.euronews.com/2016/11/01/un-centre-fights-for-women-traumatized-by-is-militants>

45. Hassan, op.cit. 67.

46. Prosecutor v. Akayesu (Judgment), September 2, 1998, ICTR 96-4-T (Trial Chamber), paras 731-734.

47. Women and Peace and Security, UN Security Council Resolution 1820, UN Doc. S/RES/1820 (19 June 2008).

ترک کرده و در مناطق گوناگون پراکنده شوند که همه اینها با هدف از بین بردن یک گروه دارای نژاد، مذهب یا ملیت خاص انجام می‌گیرد.^{۴۸} در این قسمت سعی بر آن است تا ضمن شناخت عناصر جنایت نسل‌زدایی وجود این عناصر در قضیه مورد بحث شناسایی، واکاوی و تحلیل حقوقی شود.

شناسایی و محکومیت نسل‌زدایی به‌عنوان جنایت مهم بین‌المللی تا جایی پیش رفته است که در حقوق بین‌الملل معاصر به‌عنوان یک قاعده آمره شناخته و از تعهدات تمام کشورها نسبت به جامعه بین‌المللی محسوب شده است.^{۴۹} همچنین سازمان ملل برای مبارزه با آن سیاست جنایی خاصی به کار گرفته است.^{۵۰} رویه بین‌المللی و به‌طور معین دادگاه بدوی رواندا نسل‌زدایی را وقیح‌ترین جنایت یا «جنایت جنایت‌ها»^{۵۱} محسوب کرد. از این رو، همسو با برخی حقوق‌دانان می‌توان گفت که تردیدی نیست که در رده‌بندی جنایات بین‌المللی نسل‌زدایی در صدر قرار دارد.^{۵۲} قضات دادگاه تجدیدنظر یوگسلاوی سابق و رواندا و به‌طور مشخص قضات تجدیدنظر پرونده کایشما و روزبندانا^{۵۳} اکیداً این رده‌بندی را مورد انتقاد قرار دادند و تأکید کردند که هیچ رده‌بندی از نظر اهمیت در میان جرایم بین‌المللی وجود ندارد.^{۵۴} از نظر پیشینه تقنینی، این جنایت از اواخر نیمه اول قرن بیستم در زمره جنایات بین‌المللی قرار گرفته و در نخستین پیش‌نویس تهیه‌شده از سوی کمیسیون حقوق بین‌الملل در خصوص کد مربوط به جرایم علیه صلح و امنیت بشریت^{۵۵} در کنار جرایم علیه بشریت ذکر شده بود.^{۵۶} همچنین در منشور دادگاه نظامی نورنبرگ برای محاکمه جنایتکاران جنگی، نسل‌زدایی یک جرم علیه بشریت محسوب شده بود.^{۵۷}

۴۸. حسین میرمحمدصادقی، «حقوق کیفری بین‌الملل و خشونت علیه زنان»، دیدگاه‌های حقوق قضایی ۱۷ و ۱۸ (۱۳۷۹)، ۱۰۱.

۴۹. محمدعلی اردبیلی، محمدجعفر حبیب‌زاده، و حسین فخرناب، «نسل‌کشی و ضرورت جرم‌انگاری آن در حقوق ایران»، فصلنامه مدرس علوم انسانی ۱۰ (۱۳۸۵)، ۱.

۵۰. علی خالقی و حمیدرضا جاویدزاده، «رویکرد قضایی سازمان ملل متحد در مبارزه با نسل‌کشی»، فصلنامه حقوق ۴۱ (۱۳۹۰)، ۲۰۴.

51. The Crime of Crimes

۵۲. محسن عبداللهی و دیگران، دیوان کیفری بین‌المللی (تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۹۷)، ۶۵.

53. Kayishema and Ruzindana

54. Chile Eboe-Osuji, "Rape as Genocide: Some Questions Arising," *Journal of Genocide Research* 9(2) (2007): 263-4.

55. Draft Code of Offences against Peace and Security of Man Kind

۵۶. عبداللهی و دیگران، پیشین، ۶۵.

۵۷. حسین میرمحمدصادقی، حقوق جزای بین‌الملل (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۶)، ۱۳۰.

ماده ۲ کنوانسیون پیشگیری و مجازات جرم نسل‌زدایی (۱۹۴۸)^{۵۸} که عراق و سوریه هم به آن پیوسته‌اند اشعار می‌دارد: «در قرارداد فعلی مفهوم کلمه ژنوسید یکی از اعمال مشروحه ذیل است که به نیت نابودی تمام یا بخشی از گروه ملی، قومی، نژادی و یا مذهبی ارتکاب گردد، از این قرار: ۱. قتل اعضای آن گروه؛ ۲. صدمه شدید نسبت به سلامت جسمی و یا روحی افراد آن گروه؛ ۳. قرار دادن عمدی گروه در معرض وضعیت زندگانی نامناسبی که منتهی به زوال قوای جسمی کلی یا جزئی آنها بشود...»؛ این تعریف بدون هیچ تغییری در ماده ۶ اساسنامه دیوان آمده است.

جرم نسل‌زدایی نیاز به قصد نابودی تمام یا بخشی از یک گروه حمایت‌شده را دارد. عنصر مادی نسل‌زدایی باید به‌دلیل عضویت شخص در یک گروه خاص بر روی آن شخص یا اعضای گروه انجام شود. تناقضی وجود ندارد که مجرمان که قصد خاصی برای از بین بردن گروه حفاظت‌شده دارند، ممکن است انگیزه‌های مختلف دیگری مانند گرفتن سرزمین، مزایای اقتصادی، لذت جنسی و گسترش تروریسم داشته باشند. دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق و دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا در واسازی^{۵۹} تعریف نسل‌زدایی نقش مهمی ایفاء کرده‌اند.^{۶۰} از این‌رو، توجه به رویه این دو دادگاه در تفسیر عناصر تشکیل‌دهنده و وقوع جرم نسل‌زدایی از اهمیت زیادی برخوردار است. همچنین با توجه به اینکه اعضای داعش مستخدمین دولت محسوب نمی‌شوند، ذکر این نکته مهم است که در خصوص اینکه آیا اشخاص غیردولتی هم می‌توانند مرتکب نسل‌زدایی شوند، ماده ۴ کنوانسیون منع نسل‌زدایی بیان داشته است اشخاصی که مرتکب اعمال مشروحه در ماده سوم شوند (نسل‌زدایی) اعم از اینکه اعضای حکومت یا مستخدمین دولت و یا اشخاص عادی باشند، مجازات خواهند شد.

۳-۱- گروه‌های تحت حمایت

گروه‌های تحت حمایت کنوانسیون منع نسل‌زدایی و ماده ۶ اساسنامه رم محدود به چهار گروه ملی، قومی، نژادی و مذهبی است و شامل سایر گروه‌ها (مثلاً یک گروه سیاسی) نمی‌شود؛ بنابراین اولین شرط وقوع جنایت نسل‌زدایی وجود گروه قربانی در یکی از این چهار

58. Convention for the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide

59. Deconstruction

60. Vivienne O'Connor, M. Colette Rausch, Hans-Jörg Albrecht, and Goran Klemenčič, eds. *Model Codes for Post-Conflict Criminal Justice* (Washington, D.C: US Institute of Peace Press, 2007), Vol. 1, 197.

گروه احصاء شده است. از طرف دیگر تعریفی واحد از این چهار گروه احصایی در عرصه بین‌المللی وجود ندارد؛ بنابراین برای تعیین گروه‌های حمایت‌شده باید به صورت موردی و باتوجه به زمینه تاریخی و اجتماعی هر مورد و همچنین برداشت ذهنی مرتکبین از عضویت قربانیان در گروه‌های مورد حمایت تصمیم‌گیری کرد.^{۶۱} باتوجه به موارد مذکور این سؤال پیش می‌آید که آیا ایزدیان از گروه‌های تحت حمایت دیوان کیفری هستند؟

همان‌طور که اشاره شد برداشت ذهنی مرتکبین از عضویت قربانیان در گروه‌های مورد حمایت باید مورد توجه قرار گیرد. رویه قضایی دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق و دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا نشان داد که اعتقاد کسانی که جرم را مرتکب می‌شوند، می‌تواند به عنوان ملاکی برای تعیین عنوان گروه مورد حمایت در نظر گرفته شود.^{۶۲} در همین راستا داعش به طور پیوسته از باورهای مذهبی ایزدیان به عنوان مبنایی برای حمله به آنان و جنایت متعاقب آن یاد کرده است. داعش ایزدیان را با عنوان مشرک و «کافر کثیف»^{۶۳} خطاب قرار می‌دهد و بارها اعلام کرده است که ایزدیان یا باید کشته شوند یا به دین اسلام درآیند و همین موضع نشان می‌دهد برداشت ذهنی داعش این است که ایزدیان به یک گروه مذهبی تعلق دارند.

ایزدیان اغلب به عنوان یک گروه قومی - مذهبی^{۶۴} شناخته می‌شوند. گروه قومی به گروهی می‌گویند که اعضای آن دارای یک فرهنگ یا زبان مشترک هستند.^{۶۵} معیار تشخیص و تعیین وابستگی افراد به گروه، یک معیار ذهنی است نه عینی؛ دادگاه بین‌المللی کیفری رواندا در این مورد اظهار داشته: «گروه قومی گروهی است که اعضای آن از زبان یا فرهنگ مشترک برخوردار باشند، یا گروهی است که خود را چنین می‌پندارد یا گروهی که دیگران از جمله مرتکبان جرم، آن را چنین می‌پندارند.»^{۶۶} جامعه ایزدیان در سوریه، عراق، ارمنستان و

۶۱. عبداللهی و دیگران، پیشین، ۶۵.

62. Prosecutor v. Stakić, ICTY Appeals Judgment, 31 July 2003, para. 25; Prosecutor v. Gacumbitsi, ICTR Trial Judgment, 17 June 2004 (“Gacumbitsi Trial Judgment”), para. 255; Prosecutor v. Musema, ICTR Trial Judgment, 27 January 2000 (“Musema Trial Judgment”) para. 161.

63. Dirty Kuffar

64. Ethno-Religious Group

65. Prosecutor v. Akayesu, ICTR Trial Judgment, 2 September 1998 (“Akayesu Trial Judgement”), para. 513.

۶۶. ICTR, Kayishema and Ruzindana Case, 1999, para 98. به نقل از رضا موسی‌زاده و عباس طاهری،

«گروه‌های تحت حمایت در قبال جنایت نسل‌زدایی در پرتو اسناد و رویه قضایی بین‌المللی»، مطالعات

بین‌المللی پلیس ۹ (بهار ۱۳۹۱)، ۵۴.

ترکیه حضور دارند و زبان اصلی آنها کردی است. از جمله آداب و رسوم فرهنگی - اجتماعی می‌توان به سنت برادرگزینی و تاخی و آداب مشترک در غسل تعمید و ختنه کردن، ازدواج، مردن و احکام آن و همچنین داشتن اعیاد و مناسبت‌های دینی از جمله عید العجوه، عید خضرالیاس، عید بلنده، عید یزید (ایزد) و عید جماعت اشاره کرد.^{۶۷}

گروه مذهبی به گروهی گفته می‌شود که اعضای آن دارای مذهب مشترک یا سیر و سلوک و روش عبادت^{۶۸} مشترک هستند^{۶۹} یا مطابق یک تعریف دیگر گروه مذهبی به جماعتی اطلاق می‌شود که از یک آرمان مشترک معنوی تبعیت می‌کنند؛ بنابراین پیروان ادیان معمولاً با گذاردن اعمال و مناسک خاص که نشان‌دهنده وحدت عقیده در میان آنهاست از پیروان سایر ادیان به‌سهولت بازشناخته می‌شوند.^{۷۰} مقدسات ایزدیان به سه بخش ملک‌الطاووس، کتب مقدس و اماکن مقدس تقسیم می‌شود که در این موارد با یکدیگر اشتراک دارند. مکان مقدس ایزدیان، مقبره شیخ عدی است که در شمال عراق قرار دارد. اهمیت این مکان برای ایزدیان همانند اهمیت مکه برای مسلمانان و اورشلیم برای یهودیان است که در صورت فراهم بودن شرایط، ایزدیان باید دست‌کم سالی یکبار (در ماه اکتبر) در آنجا گردهم آیند.^{۷۱} همه این موارد موجب افتراق جامعه ایزدیان از دیگر ساکنان جامعه عراق می‌شود.

۳-۲- ارتکاب عنصر مادی نسل‌زدایی از مجرای خشونت جنسی

درک اهمیت پیوند خشونت جنسی و نسل‌زدایی در رویه قضایی بین‌المللی مستلزم بررسی این است که چگونه تجاوز به‌عنوان روشی برای نسل‌زدایی عمل می‌کند. برای این منظور لازم است که به تجاوز، به شیوه‌ای که مرتکبین آن را نگاه می‌کنند، نگاه کنیم. به‌عنوان یک روش مؤثر برای منزوی کردن و تحقیر زنان و مردان یک فرهنگ، این انزوا به نسل‌زدایی مؤثر می‌انجامد ... ممکن است زنان به‌عنوان «لکه ننگ»^{۷۲} برچسب بخورند که برای ازدواج سنتی

۶۷. برای اطلاعات بیشتر نک: عثمان یوسفی، «جامعه ایزدیان عراق (بررسی پیشینه تاریخی و حیات اجتماعی - فرهنگی از آغاز تا امروز)»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، ۱۳۸۴)، ۴۴-۴۵.

68. Mode of Worship

69. Akayesu Trial Judgement, para. 515.

۷۰. محمدعلی اردبیلی، حقوق بین‌الملل کیفری (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۷)، چاپ چهارم، ۷۸.

۷۱. فیلیپ کرین بروک، «ایزدیان و اهل حق کردستان» ترجمه سعید رضا منتظری، مجله هفت آسمان ۴۲ (۱۳۸۸)، ۱۲۱.

72. Black Mark

و زندگی خانوادگی مناسب نیستند. تجاوز به عنف در سطح روابط بین یک مرد و زن که ابزاری برای تناسل هستند، تأثیر روانی خیلی بدی دارد. تأثیری که عاملان نسل‌زدایی در یوگسلاوی و رواندا آن را شناختند و مورد استفاده قرار دادند.^{۷۳}

درخصوص عنصر مادی جنایت نسل‌زدایی باید اشاره کرد که جنایت نسل‌زدایی از اقدامات پنج‌گانه‌ای تشکیل می‌شود که در ماده ۶ اساسنامه به آن اشاره شده است. این اقدامات که عبارتند از کشتن، ایراد آسیب شدید جسمی یا روحی^{۷۴}، قرار دادن در وضعیت زندگی نامناسب به صورت عمدی^{۷۵}، جلوگیری از تناسل^{۷۶} و انتقال اجباری^{۷۷} یک گروه به گروه دیگر توسط رویه قضایی تبیین و تفسیر شده است. از بین این موارد به مهم‌ترین آنها که درخصوص زنان ایزدی در قالب خشونت جنسی روی داده است، اشاره می‌کنیم.

۳-۲-۱- ایجاد صدمه شدید نسبت به سلامت جسمی یا روحی اعضای یک گروه

رفتارهایی که موجب آسیب شدید جسمی و روحی می‌شود، ممکن است شامل شکنجه، تجاوز جنسی، خشونت جنسی یا رفتار غیرانسانی و یا تحقیرآمیز باشد اما لزوماً محدود به اینها نیست.^{۷۸} دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا و دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق بارها اعلام کرده است که چنین آسیب‌هایی می‌توانند به معنای شکنجه و رفتار غیرانسانی و تحقیرآمیز باشند.^{۷۹} نکته قابل‌ذکر این است که به هیچ‌وجه لازم نیست آسیب جسمی یا ذهنی همیشگی یا غیرقابل‌جبران باشد.^{۸۰} این آسیب جسمی یا روحی از طرق مختلفی می‌تواند و از جمله از طریق ارتکاب تجاوز جنسی و خشونت جنسی (مانند بردگی جنسی) به وجود بیاید که در ذیل به آن پرداخته می‌شود.

در ابتدا باید به این نکته اشاره کرد که تعریف بردگی، به‌عنوان یک جرم علیه بشریت، در

73. Short, op.cit. 509.

74. Causing Serious Bodily or Mental Harm to Members of the Group.

75. Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part.

76. Imposing measures intended to prevent births within the group.

77. Forcible Transfer

78. Footnote 3 of Article 6(b) of the Rome Statute

79. Akayesu Trial Judgment, para. 504; Prosecutor v. Krstić, ICTY Trial Judgment, 2 August 2001, (“Krstić Trial Judgment”) para. 513; see also Prosecutor v. Karadžić et al., Review of the Indictment Pursuant to Rule 61 of the Rules of Procedure and Evidence, 11 July 1996, para. 93.

80. Akayesu Trial Judgment, para. 502.

ماده ۷ اساسنامه رم آمده است. مطابق آن به بردگی گرفتن یعنی اعمال اختیارات مربوط به حق مالکیت بر انسان و مشتمل است بر اعمال چنین اختیاری در جهت خرید و فروش انسان به‌ویژه زنان و کودکان. در سال ۲۰۱۴ در جریان رسیدگی به پرونده کاتانگا، دیوان تصریح کرد که بردگی باید به استفاده، لذت بردن و در معرض گذاشتن یک شخص به‌عنوان مال، به‌وسیله قرار دادن او در وضعیتی از عدم‌استقلال که متضمن محرومیت او از هرگونه خودمختاری^{۸۱} است، تعبیر شود.^{۸۲}

یافته‌های دادگاه درمورد آکایسو، مهم‌ترین تصمیم ارائه‌شده در تاریخ درخصوص رسیدگی به جنایت علیه زنان بوده است.^{۸۳} درخصوص مورد آکایسو دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا به این نتیجه رسید که تجاوز و خشونت جنسی در هر دو سطح فیزیکی و ذهنی به‌طور جدی آسیب می‌رساند؛ بنابراین، اگر با هدف خاص از بین بردن کامل و یا بخشی از یک گروه محافظت‌شده انجام شود، نسل‌زدایی به‌وقوع پیوسته است. بردگی جنسی زنان و دختران ایزدی توسط داعش که از مصادیق برجسته خشونت جنسی محسوب می‌شود، اولین بار در پرونده آکایسو و بعد از آن در تعداد زیادی از تصمیمات دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق و دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا به‌عنوان خسارت جسمی و روحی شدید در معنای ماده دوم کنوانسیون نسل‌زدایی به‌رسمیت شناخته شد.^{۸۴}

جنگجویان داعش به‌طور سیستماتیک به زنان و دختران ایزدی (بالای نه سال) تجاوز می‌کنند. شواهد فراوانی از چنین تجاوزهایی وجود دارد. بررسی‌ها درخصوص زنان ایزدی که از دست داعش فرار کرده‌اند صدمات جسمی و روحی فراوانی را نشان می‌دهند. به‌عنوان نمونه یکی از قربانیان ایزدی می‌گوید: «اتفاقاتی که برای ما افتاده به‌تنهایی خودشان گویای همه چیز هستند. ما برده بودیم. خود من را به پنج مرد مختلف فروخته بودند. من فقط به‌دنبال راه فرار بودم. سه مرتبه سعی کردم خودکشی کنم تا دست آنها از بدن من کوتاه شود ... دلیل مراجعه من به پزشک، خشمی است که مرا رها نمی‌کند. قادر به کنترل آن نیستم حتی در برابر دختر کوچکم.»^{۸۵}

81. Autonomy

82. Prosecutor v. Katanga, ICC Trial Judgment, 7 March 2014 ("Katanga Trial Judgment"), para. 975.

83. Nicola Henry, *War and Rape: Law, Memory and Justice* (London: Routledge, 2012), 96.

84. Clotilde Pegorier, *Ethnic Cleansing: A Legal Qualification* (New York: Routledge, 2013), 66.

۸۵. «روایت زنان یزیدی از برده‌داری جنسی داعش»، یورونیوز فارسی، مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹،

<https://fa.euronews.com/2016/11/01/un-centre-fights-for-women-traumatised-by-is-militants>

۳-۲-۲- اقدامات اعمال شده به منظور جلوگیری از تولد درون گروه

اقدامات در نظر گرفته شده برای جلوگیری از تولد درون گروه، تجاوز؛ خشونت جنسی؛ قطع اندام تناسلی^{۸۶}؛ عقیم‌سازی^{۸۷}، کنترل اجباری تولد^{۸۸}؛ جدا کردن زن و مرد از یکدیگر^{۸۹}؛ ممنوعیت ازدواج^{۹۰}؛ حامله کردن زن برای سلب هویت گروه^{۹۱} و ضربه روحی که منجر به بی‌میلی نسبت به تناسل شود^{۹۲} را دربرمی‌گیرد.^{۹۳}

اولین کارگروه داعش بعد از حمله آگوست ۲۰۱۴، جدا کردن مردان از زنان بود. علاوه بر این، صدها تن از مردان ایزدی را کشتند. زنان یزیدی را به‌طور جداگانه از همسران خود و دیگر مردان ایزدی نگه داشتند. طبق احکام مذهب ایزدی، پدر و مادر هر دو باید ایزدی باشند تا فرزند دارای مذهب ایزدی محسوب شود. مذهب ایزدی از راه خون منتقل می‌شود و امکان تغییر مذهب به ایزدی وجود ندارد. طبق بیانات داعش، داعش اجازه زندگی به یزدیان به‌عنوان ایزدی را نمی‌دهد. داعش از مجرای جدا کردن زنان از مردان و اجبار به تغییر مذهب، از تناسل در گروه یزدیان جلوگیری کرده است.

تجاوز جنسی می‌تواند ابزاری برای جلوگیری از تناسل باشد.^{۹۴} زمانی که زن مورد تجاوز قرار می‌گیرد در برخی موارد یکی از عوارض آن فوبیا نسبت به برقراری رابطه جنسی است. در این موارد قربانیان به دلیل اثرات روحی و ترس فراوان حتی نسبت به برقراری رابطه جنسی با همسر خود ناتوانند. این نکته علاوه بر اینکه در جامعه روان‌پزشکی پذیرفته شده است^{۹۵}، در پرونده آکایسو نیز ذکر شده است.^{۹۶} یک روانشناس که در درمان صدها زن و دختر ایزدی که توسط داعش مورد تجاوز قرار گرفته بودند، فعال بود، اظهار داشت که زنان ایزدی که تحت درمان قرار می‌گیرند، به اطرافیان، به‌ویژه مردان، اعتماد ندارند. در هر ارتباطی با مردان، اضطراب واقعی وجود دارد. مصاحبه‌شونده اظهار داشت که زنان و دختران ایزدی که تحت درمان بودند، نمی‌خواستند ازدواج کنند و یا در حال حاضر یا در آینده به روابط خود با مردان

86. Sexual Mutilation

87. The Practice of Sterilisation

88. Forced Birth Control

89. Separation of the Sexes

90. Prohibition of Marriages

91. Impregnation of a Woman to Deprive Group Identity

92. Mental Trauma Resulting in a Reluctance to Procreate

93. Akayesu Trial Judgment, paras. 507-8.

94. Allison Ruby Reid-Cunningham, "Rape as a Weapon of Genocide," *Genocide Studies and Prevention* 3(3) (2008): 281.

۹۵. در جامعه روان‌پزشکی با اصطلاح Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) از این مفهوم یاد می‌شود.

96. Akayesu Trial Judgment, para. 508.

فکر کنند. به این ترتیب، تجاوزهایی که توسط جنگجویان داعش در مورد زنان و دختران ایزدی انجام می‌شود، یک اقدام برای جلوگیری از تولد درون گروه است. در آخر، ذکر این نکته لازم است که دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا در پرونده آکایسو مقرر داشت، تجاوز به عنف می‌تواند در بند چهارم تعریف نسل‌زدایی (جلوگیری از تناسل) مفروض گرفته شود.^{۹۷}

۴- احراز عنصر روانی نسل‌زدایی در خصوص اقدامات داعش

آنچه سبب می‌شود که جنایت نسل‌زدایی دارای ماهیت ویژه‌ای باشد و از نظر درجه اهمیت، در صدر جنایات بین‌المللی قرار گیرد^{۹۸}، عنصر معنوی خاص این جرم است. برای تحقق این جرم لازم است که قصد خاص نابودی جزئی یا کلی یکی از گروه‌های تحت حمایت وجود داشته باشد، واقعیتی که دادگاه کیفری یوگسلاوی سابق نیز آن را مورد تأکید قرار داد. دیوان در خصوص جنایت نسل‌زدایی در هر پرونده به صورت موردی به احراز قصد خاص نابودی می‌پردازد. در مقدمه سند عناصر جرایم در خصوص قصد خاص نسل‌زدایی این چنین بیان شده است که علی‌رغم شرط معمولی وجود قصد ذهنی مندرج در ماده ۳۰ اساسنامه و با پذیرش اینکه در اثبات وجود قصد ارتکاب نسل‌زدایی به آگاهی فرد از اوضاع و احوال و شرایط توجه می‌شود، باین حال برای احراز شایسته و درست قصد ذهنی برای ارتکاب آن، دیوان باید به صورت موردی قصد خاص را احراز کند.^{۹۹} اما مبتنی بر چه شواهدی می‌توان قصد خاص نسل‌زدایی را احراز کرد؟

در شعبه بدوی و تجدیدنظر دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق از شواهد و امارات ذیل جهت احراز قصد نابودی گروه قربانی از سوی متهم نامبرده شده است که عبارتند از زمینه کلی وقوع جرایم؛ ارتکاب اعمال مجرمانه دیگری که به صورت سیستماتیک علیه همان گروه اعمال می‌شوند؛ میزان جرایم روی داده؛ هدف قرار دادن سیستماتیک قربانیان به دلیل عضویت آنها در گروه خاص و تکرار اعمال نابودکننده و تبعیض‌آمیز.^{۱۰۰} باتوجه به این موارد

97. William Schabas, A., and William Schabas. *Genocide in International Law: The Crimes of Crimes* (New York: Cambridge University Press, 2000), 174.

۹۸. انتقاد از درجه‌بندی جنایات بین‌المللی توسط رویه قضایی پیشتر ذکر شد.

۹۹. عبداللهی و دیگران، پیشین، ۶۵.

۱۰۰. ستار عزیز، «عناصر جنایت ژنوسید در رأی ۲۶ فوریه ۲۰۰۷، دیوان بین‌المللی دادگستری و رویه

دادگاه‌های ویژه بین‌المللی کیفری»، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس

ریاست جمهوری ۳۶ (۱۳۸۶)، ۲-۳۱.

می‌توان نسبت به وجود عنصر روانی نسل‌زدایی اظهارنظر کرد.

دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا در پرونده روتاگاندا^{۱۰۱}، قصد خاص نسل‌زدایی را و اساسی^{۱۰۲} کرد و اظهار داشت برای هر یک از اعمال متهم که به اتهام نسل‌زدایی می‌انجامد، اقدامات ذکر شده باید علیه یک یا چند نفر انجام شده باشند، به این دلیل که این فرد یا افراد، عضو گروه خاصی بوده و به‌طور خاص به‌خاطر عضویتشان در این گروه قربانی واقع شده‌اند. بدین ترتیب، قربانی نه به‌خاطر هویت فردی‌اش، بلکه به‌خاطر عضویت در یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی، انتخاب می‌شود.^{۱۰۳}

بنابراین در خصوص اتهام جرم نسل‌زدایی، باید نشان داده شود که داعش یک یا چند اقدام ممنوعه ذکر شده در ماده ۶ اساسنامه رم را با قصد اینکه اقدامات منجر به نابودی همه یا بخشی از ایزدیان شود، انجام داده است. فهم این موضوع خیلی مهم است که چرا و به چه علت ایزدیان هدف قرار گرفته‌اند؟ هیچ گروه مذهبی دیگری در مناطق تحت کنترل داعش در معرض رنجی که بر ایزدیان تحمیل می‌شود، قرار نگرفتند. روستاییان عرب که قبل از حمله داعش فرار نکردند، اجازه داشتند که در خانه‌های خود باقی بمانند و دستگیر و کشته نشوند و به بردگی کشیده نشوند. شاهدان گفته‌اند که فقط زنان و دختران ایزدی به بردگی گرفته شده بودند. درحالی‌که جامعه مسیحی هنوز در مناطق تحت کنترل داعش زندگی می‌کند. علت این است که مسیحیان می‌توانند با پرداخت جزیه در صلح و آرامش زندگی کنند؛ اما ایزدیان از اهل کتاب نیستند که از چنین فرصتی برخوردار باشند.

از سوی دیگر به‌لحاظ تاریخی، هدف خاص از بین بردن، اغلب از رفتار، از جمله اظهارات طرفین استنباط شده است. داعش به‌صراحت سوءاستفاده از ایزدیان را به‌خاطر تفسیر دینی‌شان انجام می‌دهد و اظهارات عمومی آنها منابع ارزشمندی است که انعکاس‌دهنده مستقیم قصد آنهاست. چنان‌که دادگاه بین‌المللی رواندا بیان داشت که هدف قتل عام می‌تواند از «اعمال و سخنان مرتکب‌شده در کنار هم و همچنین از زمینه کلی اجرای سایر اقدامات مجرمانه که به‌طور منظم علیه یک گروه مشابه به‌کار گرفته می‌شود، برداشت شود.»^{۱۰۴} رفتار مربوطه شامل هدف قرار دادن فیزیکی گروه یا اموال آنها، استفاده از کلام موهن نسبت به

101. Rutaganda

102. Deconstructs

103. Rutaganda Trial Judgment, para. 60.

104. Gacumbitsi Trial Judgment, para. 252.

اعضای گروه هدف و شیوه برنامه‌ریزی روشمند است.^{۱۰۵} داعش در مقاله‌ای تحت عنوان «احیای برده‌داری کمتر از یک ساعت»^{۱۰۶} که در مجله انگلیسی‌زبان دابق منتشر شده است، نشان داد که قبل از حمله به سنجار در حال تعیین چگونگی برخورد با ایزدیان بوده است. در همان مقاله، داعش اعلام کرد، پس از فتح منطقه سنجار ... دولت اسلامی با جمعیتی از ایزدیان روبه‌رو شد، اقلیتی از مشرکین که در طول سال‌ها در مناطق عراق و شام [سوریه] زندگی می‌کردند، وجود مستمر آنها تا به این روز، موضوعی است که مسلمانان باید جواب پس بدهند چراکه در روز قیامت درباره آن موردبازخواست قرار می‌گیرند.

در زمان حمله و بعد از آن داعش، زیارتگاه‌ها و معابد ایزدی در سنجار را نابود کرد، همچنین بعضی از خانه‌ها را غارت کردند. دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در پرونده کرسیتیج بیان داشت تخریب اموال فرهنگی در جمع با شرایط دیگر ممکن است به‌صورت شواهد و مدارکی برای تأیید قصد نابودی گروه در نظر گرفته شود.^{۱۰۷} این اظهارنظر قضایی توسط دادگاه بین‌المللی در پرونده ۲۰۰۷ در بوسنی و هرزگوین علیه صربستان و مونته‌نگرو تأیید شد.^{۱۰۸} بنابراین علاوه بر اظهارات مستقیم فرماندهان داعش مبنی بر قصد نابودی ایزدیان، تخریب اموال فرهنگی و مذهبی نیز یکی دیگر از مواردی است که می‌تواند برای احراز قصد خاص نسل‌زدایی مورد استفاده قرار بگیرد.

نتیجه

این پژوهش با هدف تبیین ارتباط بین خشونت جنسی و جنایت نسل‌زدایی و مطالعه موردی آن در خصوص زنان ایزدی انجام شد. اگرچه خشونت جنسی در اساسنامه دیوان یا کنوانسیون منع نسل‌زدایی به‌عنوان عنصر مادی نسل‌زدایی ذکر نشده است، اما برای نخستین بار دادگاه بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا نشان دادند که نسل‌زدایی می‌تواند از طریق خشونت جنسی انجام شود. همچنین قطعنامه ۱۸۲۰ شورای امنیت بر این مفهوم که خشونت جنسی می‌تواند عنصر مادی نسل‌زدایی را تشکیل دهد تأکید کرده است. بررسی‌ها آشکار کرد سه مورد از عناصر مادی پنج‌گانه جنایت نسل‌زدایی که عبارتند از ایراد آسیب شدید جسمی یا

105. Kayishema Trial Judgment, para. 93.

106. The Revival of Slavery before the Hour

107. Prosecutor v. Krstić, ICTY Appeals Judgment, 19 April 2014, paras. 25-26.

108. Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, ICJ Judgment, 26 February 2006, (“Bosnia v. Serbia Judgment”), para. 344.

روحي، قرار دادن در وضعیت زندگي نامناسب به صورت عمدي و جلوگیری از تناسل در خصوص زنان ایزدی از مجرای خشونت جنسی انجام شده است. داعش زیارتگاه‌ها و معابد ایزدی را در سنجار نابود کرد و به صراحت بیان کرده است که ایزدیان یا باید کشته شوند یا به دین اسلام درآیند. تطبیق رویه قضایی بین‌المللی با این رفتار، نشان‌دهنده وجود قصد خاص نسل‌زدایی در مورد ایزدیان است.

در خصوص تعقیب بین‌المللی، دیوان کیفری بین‌المللی تنها مرجع بین‌المللی است که صلاحیت رسیدگی به جرایم داعش را دارد، اما سوریه و عراق به عنوان محل ارتکاب این جنایات به اساسنامه دیوان نپیوسته‌اند و از این نظر دیوان صلاحیت رسیدگی به آنها را ندارد. در نتیجه برای اینکه به این جنایات در دیوان رسیدگی شود ارجاع وضعیت سوریه یا عراق از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد لازم است که آن هم با توجه به حق وتوی پنج عضو دائمی شورا، ممکن است مورد تصویب قرار نگیرد، کما اینکه در ۲۲ مه ۲۰۱۴ پیش‌نویس قطعنامه‌ای که وضعیت سوریه را توسط شورای امنیت به دیوان کیفری بین‌المللی ارجاع می‌داد توسط چین و روسیه وتو شد و این فرایند عملاً شکست خورد و هیچ تلاش دیگری هم برای ارجاع وضعیت صورت نگرفت؛ اما، با توجه به اینکه اعضای داعش تابعیت کشورهای مختلفی را دارند در حال حاضر تنها مجرای رسیدگی دیوان به این موضوع، استناد به صلاحیت شخصی دیوان می‌باشد. تعقیب در سطح ملی، راه عملی دیگری برای پاسخگویی به جنایات انجام‌شده در عراق و سوریه است. برای این مهم، شاید چندان امیدی به دادگاه‌های این دو کشور بحران‌زده و جنگ‌زده بر اساس اصل صلاحیت سرزمینی نباشد، اما دادگاه‌های سایر کشورها بر اساس دو مبنا می‌توانند به جنایات مذکور رسیدگی نمایند: یکی بر مبنای اصل صلاحیت شخصی مثبت یا فعال، توسط دادگاه‌های دولت‌هایی که مرتکبان این جنایات از اتباع آنها می‌باشند و دیگری بر اساس اصل صلاحیت جهانی، یعنی اصلی که در بسیاری از کشورها پذیرفته شده و به دادگاه‌های آنها اجازه می‌دهد که مرتکبان چنین جنایات شیعی را قطع نظر از محل ارتکاب و تابعیت مرتکب یا قربانی، مورد تعقیب و محاکمه قرار دهند.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

- آقایی جنت‌مکان، حسین، مترجم. حقوق بشر در محاکمات کیفری بین‌المللی. اهواز: انتشارات دانشگاه شهید چمران، ۱۳۸۷.
- اخگری بناب، نادر. «جرمانگاری خشونت جنسی در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی». *حقوق اسلامی* ۶(۲۳) (زمستان ۱۳۸۸).
- اردبیلی، محمدعلی، محمدجعفر حبیب‌زاده و حسین فخربناب. «نسل‌کشی و ضرورت جرم‌انگاری آن در حقوق ایران». *فصلنامه مدرس علوم انسانی* ۱۰ (۱۳۸۵): ۱-۲۵.
- اردبیلی، محمدعلی. *حقوق بین‌الملل کیفری*. چاپ چهارم. تهران: نشر میزان، ۱۳۸۷.
- بی‌بی‌سی فارسی. «داعش زنان ایزدی ربوده‌شده را می‌فروشد». مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹. http://www.bbc.com/persian/world/2014/08/140830_l26_isis_yazidi_syria_iraq_women.
- بی‌بی‌سی فارسی. «روایت زنان ایزدی از داعش و بردگی جنسی». مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹. http://www.bbc.com/persian/world/2014/12/141222_l26_yazidi_women_iraq_sex_slavery.
- بی‌بی‌سی فارسی. «سازمان ملل چگونه «نسل‌کشی» ایزدیان را به رسمیت شناخت؟». مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹. http://www.bbc.com/persian/world/2016/08/160808_l39_yazidi_massacre_ghoreishi.
- بی‌بی‌سی فارسی. «گور دسته‌جمعی زنان ایزدی در شهر سنجار کشف شد». مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹. http://www.bbc.com/persian/world/2015/11/151114_an_iraq_kurds_yazidi_massgrave.
- بیگ‌زاده، ابراهیم. «بررسی جنایت نسل‌کشی و جنایت علیه بشریت در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی». *مجله تحقیقات حقوقی* ۲۲-۲۱ (۱۳۷۷-۱۳۷۶): ۱۰۴-۶۹.
- خاک، روناک. «جرمانگاری خشونت جنسی در حقوق بین‌الملل کیفری». *مجله حقوقی بین‌المللی* ۳۹ (۱۳۸۷): ۱۰۱-۱۴۶.
- خالقی، علی و حمیدرضا جاویدزاده. «رویکرد قضایی سازمان ملل متحد در مبارزه با نسل‌کشی». *فصلنامه حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی* ۴۱ (۱۳۹۰): ۲۲۴-۲۰۳.
- خبرگزاری دانشجویان ایران «ایسنا». «تلگراف: زنان ایزدی مجبور به ترک فرزندان متولدشده از عناصر داعش هستند». آخرین بازدید ۲۰ آبان ۱۳۹۷. <https://www.isna.ir/news/97043116775>.
- عبداللهی، محسن، عبدالنعم شهبازی، یوسف بابایی و اسماعیل یعقوبی. *دیوان کیفری بین‌المللی*. چاپ اول. تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۹۷.
- عزیزی، ستار. «عناصر جنایت ژنوسید در رأی ۲۶ فوریه ۲۰۰۷، دیوان بین‌المللی دادگستری و رویه دادگاه‌های ویژه بین‌المللی کیفری». *نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری* ۳۶ (۱۳۸۶): ۳۴-۹.
- کین بروک، فیلیپ. «ایزدیان و اهل حق کردستان». ترجمه سعید رضا منتظری. *مجله هفت آسمان* ۴۲

(۱۳۸۸): ۱۱۹-۱۴۲.

موسی‌زاده، رضا و عباس طاهری. «گروه‌های تحت حمایت در قبال جنایت نسل‌زدایی در پرتوی اسناد و رویه قضایی بین‌المللی». *مطالعات بین‌المللی پلیس* ۹ (۱۳۹۱): ۴۶-۶۵.

میرمحمدصادقی، حسین. «حقوق کیفری بین‌الملل و خشونت علیه زنان». *دیدگاه‌های حقوق قضایی* ۱۷ (۱۳۷۹): ۹۷-۱۰۶.

میرمحمدصادقی، حسین. *حقوق جزای بین‌الملل*. چاپ دوم. تهران: نشر میزان، ۱۳۸۶.

یورونیوز فارسی. «روایت زنان یزیدی از برده‌داری جنسی داعش». مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹. <https://fa.euronews.com/2016/11/01/un-centre-fights-for-women-traumatised-by-is-militants>.

یورونیوز فارسی. «سازمان ملل: داعش علیه ایزدی‌های عراق و سوریه مرتکب نسل‌کشی شده است». مشاهده‌شده در ۱۰ دی ۱۳۹۹. <https://fa.euronews.com/2016/06/16/isil-committing-genocide-against-yazidis-un>.

یوسفی، عثمان. «جامعه یزیدیان عراق (بررسی پیشینه تاریخی و حیات اجتماعی - فرهنگی از آغاز تا امروز)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.

ب. منابع انگلیسی

Boling, David. "Mass Rape, Enforced Prostitution, and the Japanese Imperial Army: Japan Eschews International Legal Responsibility." *Colum. J. Transnat'l L.* 32 (1994): 521-548.

Boon, Kristen. "Rape and Forced Pregnancy under the ICC Statute: Human Dignity, Autonomy, and Consent." *Colum. Hum. Rts. L. Rev.* 32 (2000): 626-658.

Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, ICJ Judgment, 26 February 2006, ("Bosnia v. Serbia Judgment").

Eboe-Osuji, Chile. "Rape as Genocide: Some Questions Arising." *Journal of Genocide Research* 9(2) (2007): 251-273.

Hassen, Suha Hazeem. "Investigating Sexual and Gender-Based Violence as a Weapon of War and a Tool of Genocide against Indigenous Yazidi Women and Girls by ISIS in Iraq." Thesis for the Degree of Master of Arts in Women, Gender, and Sexuality Studies, Oregon State University, 2016.

Henry, Nicola. *War and Rape: Law, Memory and Justice*. London: Routledge, 2012.

Liivoja, Rain, and Tim McCormack, eds. *Routledge Handbook of the Law of Armed Conflict*. New York: Routledge, 2016.

O'Connor, Vivienne M., Colette Rausch, Hans-Jörg Albrecht, and Goran Klemenčič, eds. *Model Codes for Post-Conflict Criminal Justice*. Vol. 1. Washington, D.C: US Institute of Peace Press, 2007.

Pegorier, Clotilde. *Ethnic Cleansing: A Legal Qualification*. New York: Routledge, 2013.

Prosecutor v Akayesu (Judgment), September 2, 1998, ICTR 96-4-T (Trial Chamber).

Prosecutor v. Gacumbitsi, ICTR Trial Judgment, 17 June 2004 ("Gacumbitsi Trial Judgment").

Prosecutor v. Katanga, ICC Trial Judgment, 7 March 2014 ("Katanga Trial Judgment").

Prosecutor v. Krstić, ICTY Trial Judgment, 2 August 2001, ("Krstić Trial Judgment").

Prosecutor v. Musema, ICTR Trial Judgment, 27 January 2000 (“Musema Trial Judgment”).

Prosecutor v. Stakić, ICTY Appeals Judgment, 31 July 2003.

Ruby Reid-Cunningham, Allison. “Rape as a Weapon of Genocide.” *Genocide Studies and Prevention* 3(3) (2008): 279-296.

Schabas, William A., and William Schabas. *Genocide in International Law: The Crimes of Crimes*. New York: Cambridge University Press, 2000.

Short, Jonathan MH. “Sexual Violence as Genocide: The Developing Law of the International Criminal Tribunals and the International Criminal Court.” *Mich. J. Race & L.* 8 (2002): 503-526.

Stiglmeier, Alexandra, ed. *Mass Rape: The War against Women in Bosnia-Herzegovina*. London: U of Nebraska Press, 1994.

United Nation, Digital Library. “‘They Came to Destroy’: ISIS Crimes against the Yazidis.” 2016. <https://digitallibrary.un.org/record/843515?ln=en>.

United Nations Security Council. “Peace and Security.” Last Accessed November 11, 2018. <https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/2379-%282017%29>.